

tura podrške *Srpskom glasu* u austrijskoj pokrajini Dalmaciji; Dodatna razmatranja. Osnovni cilj članka je bio prikazati društvenu osnovicu srpskog nacionalizma u Dalmaciji razmatranjem djelovanja i odjeka (broj uplata i društvena pripadnost učlanjenih) *Srpskog glasa* na prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće. Autor također obrađuje položaj Srba katolika i njihovu ulogu u srpskom nacionalizmu. Autor zaključuje da je srpski nacionalizam uživao najveću podršku među širim ruralnim slojevima pravoslavnog pučanstva, te svećenstvu i kod nekih intelektualaca. Uz rad je priloženo sedam statističkih grafikona i tabela.

Družba "Braće hrvatskog zmaja" u Dalmaciji (281-292) je studija Stanka Piplovića. Članak je posvećen četrdesetgodišnjem djelovanju družbe "Braće hrvatskog zmaja" u Dalmaciji povodom njezine posljednje obnove 1990. godine. U uvodnom dijelu autor razmatra različita društva i udruženja simpatizera za povratak kostiju P. Zrinskog i K. Frankopana u Zagrebu krajem XIX. stoljeća. U sljedeća tri poglavlja autor govori o razdoblju od osnutka družbe 1905. godine u Zagrebu do njenog kraja 1944. godine. U prvom poglavlju autor navodi sve vrste suradnje koje je družba uspostavila s raznim postojećim društvima, posebice u Kninu s Hrvatskim starinarskim društvom u istraživanju i promicanju hrvatske povijesti, te zaštiti njezine baštine. U drugom poglavlju se navode oblici suradnje družbe s društvom "Bihać", te njezine akcije oko uređenja tvrđave Klis. Treće poglavlje se odnosi na dubrovački ogranak "Braće hrvatskog zmaja", te se navode imena njegovih članova i govori o njegovoj djelatnosti oko arheoloških i povijesnih znamenitosti do 1944. godine. Autor, u zaključku, ističe znatan doprinos prve družbe poznavanju hrvatske baštine usprkos mnogim zaprekama i zabranjivanjima njenog djelovanja.

Sabine Florence Fabijanec

Anali Zavoda za povijesne znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku, sv. XXXVI., Dubrovnik 1998., 513 str.

UDK 94(497.5Dubrovnik)(05)

Dubrovački Zavod za povijesne znanosti HAZU objavio je 1998. godine 36. svezak *Anala*, časopisa koji je ponajprije posvećen temama dubrovačke prošlosti, njegujući pri tome visoke standarde znanstvene akribije. Kroz desetljeća svoga izlaženja, dubrovačke se *Anale* slobodno može uvrstiti u vodeće znanstvene časopise na području hrvatske historiografije.

I u 36. svesku nalaze se vrijedni i zanimljivi radovi. Nella Lonza u tekstu "Na marginama rukopisa Lastovskog statuta iz XIV. stoljeća" analizira rukopis Lastovskog statuta koji se smatrao zagubljenim, a kojeg je autorica nedavno pronašla u Zbirci rukopisa NSB. Radi se o tzv. "zagrebačkom" rukopisu, nastalom oko 1380. g. Kako je izvornik Statuta s početka 14. stoljeća izgubljen ili uništen, "zagrebački" se rukopis može smatrati najstarijim prijepisom Lastovskog statuta namijenjen službenoj uporabi. Pored toga, u tom se prijepisu nalaze odredbe koje su izbačene iz kasnijih statutarnih tekstova, što pruža nove elemente za upoznavanje pravnog života Lastova u 15. i početkom 16. stoljeća i prikazuje promjene unutar lastovske zajednice. Kao posebnu zanimljivost "zagrebačkog" rukopisa autorica ističe vlastoručne upise lastovskih knezova iz druge polovice 15. st. Najčešće se navodi prisega o vjernosti vlastima, a nerijetko se mogu pronaći vrlo pobožni zapisi, u kojima se očituje čijoj se duhovnoj zaštiti utječu izabrani knezovi. Autorica naglašava da osobita vrijednost ovih zapisa leži u činjenici da su ih knezovi pisali vlastoručno, na latinskom i talijanskom jeziku, prenoseći tako pisani izričaj dubrovačkog plemića iz 15. st. Budući da privatnih sastavaka iz tog razdoblja ima vrlo malo, autorica ističe da su ti upisi tim dragocijeniji, jer približavaju odnos dubrovačkog plemića prema dužnosti koja ga je zapala.

Gordan Ravančić u radu naslovljenom "In taberna quando erant" analizira život u dubrovačkim krčmama prema kaznenim spisima 14. stoljeća. Ističe da su krčme bile važan dio svakodnevnice srednjovjekovnih Dubrovčana. Autor nas поближе upoznaје s krčmarskim obrtom u medievalnom Dubrovniku, ističući da sami krčmari vrlo često nisu bili vlasnici prostora u kojem su radili, već su se kao vlasnici pojavljivali plemići i ponekad općina, premda je bilo krčama koje su držali pučani. Analizirajući posjećenost krčama, autor zaključuje da je ona bila u najužoj vezi s ritmom rada. U zimskim se mjesecima posjećenost povećavala, no povećavala se i krajem lipnja i u srpnju. Ovo se može povezati s ritmom rada u agraru, osobito u vinogradima, gdje su poslovi bivali dovršeni do kraja lipnja, pa je sve do berbe velik dio stanovništva tada mogao imati više slobodnog vremena. U tekstu je također analizirana učestalost kriminalnih djela u krčmama tijekom tjedna, kojih je najviše bilo koncem tjedna, kada je i posjećenost veća. Autor na kraju zaključuje da se pored ekonomskih pitanja u "instituciji" krčme mogu uočiti i drugi povijesni problemi, što pruža puno prostora za daljnja istraživanja ove problematike.

U vrlo zanimljivom, posthumno objavljenom radu dugogodišnjeg arhivista Povijesnog arhiva u Dubrovniku, Zdravka Šundrića pod naslovom "Otrovi u Dubrovačkoj republici" iscrpno je prikazana uporaba otrova u Dubrovniku, kako u diplomatske, tako i u privatne svrhe. Najvažniji fond dubrovačkog arhiva u kojem se mogu pronaći podaci o trovanju u svrhu obrane državnih interesa je fond *Secreta rogatorum*. Premda je taj fond uništavan u više navrata, autor je prikupio brojne primjere, osobito iz 16. i 17. stoljeća, koji svjedoče da su dubrovačke vlasti pribjegavale otrovima onda kada je to nalagao državni interes. Najčešće su tim načinom pokušavali ukloniti neke neprijatelje ili nepoćudne zatvorenike. Za vrijeme ratne opasnosti također su se koristili otrovima, trujući čatrnje na svom prostoru kako one ne bi slučajno mogle poslužiti neprijateljima. Autor bilježi i slučajeve trovanja u privatnom životu Dubrovčana, no ističe njihov relativno mali broj. Navode se slučajevi trovanja susjeda, mladića koji truje trudnu djevojku jer ju nije htio ženiti, sestre koja hoće otrovati brata, susjeda koji jedni drugima truju kokoši, svinje i pse, a otrovi su se stavljali i u pogače, kolačiće, juhu i vino. Autor napominje da se svi spomenuti slučajevi odnose na pučane, jer se dokumenti trovanje među vlastelom i redovništvom ne spominju (iznesen je samo jedan slučaj trovanja vlastelina, te po jedan slučaj upotrebe otrova među redovnicima i redovnicama). U tekstu se pretpostavlja da su ti procesi, ako ih je bilo, vođeni u nekim tajnim zapisnicima. U posebnim ođjeljcima ovog rada govori se i o čuvanju otrova, njihovim vrstama i podrijetlu, razini ondašnje toksikologije te, na kraju, o terapiji i protuotrovima koji su se primjenjivali pri trovanju.

Franjo Kesterčanek u tekstu "Ljetnikovac Gundulić" na temelju arhivskih vrela iznosi biografske podatke, društvenu djelatnost i međusobne odnose vlasnika ljetnikovca u Gružu u razdoblju od 16. do 20. stoljeća. Najviše je pozornosti poklonjeno graditelju ljetnikovca, uglednom dubrovačkom vlastelinu iz 16. stoljeća Ivanu (Divi) Marinovom Gunduliću. Boraveći u Italiji, Ivan se upoznao s nekolicinom uglednih talijanskih humanista i uključivao u humanističke krugove, među kojima se osobito isticao krug oko Firentinca Pietra Vettorija. Taj utjecaj talijanske renesanse osjetio se i pri gradnji Gundulićevog ljetnikovca u Gružu, jedne od najljepših građevina dubrovačke ladanjske arhitekture. Autor zatim prati sudbinu Ivanovih nasljednika, kao i sudbinu samog ljetnikovca. Tako ljetnikovac sredinom 17. st. prelazi u vlasništvo druge znamenite dubrovačke vlastelinske obitelji Pucić (Pozza). U 19. stoljeću ljetnikovac je promijenio nekoliko vlasnika, a jedno se vrijeme u njemu nalazila poljoprivredna škola. Početkom 20-ih godina ovog stoljeća ljetnikovac se daje u zakup, da bi 1956. godine konačno u cijelosti postao vlasništvo obitelji Kesterčanek.

U tekstu "Dominikanski samostan i crkva Gospe od Rozarija u Vignju" Virucije B. Lupis obrađuje dominikanski sklop Gospe od Rozarija u mjestu Viganj. Obuhvaćena je povijest nastanka samostana 1671. godine do njegova napuštanja i prodaje početkom 20. stoljeća. U kratkim crtama prikazana je i povijest dominikanskog reda na poluotoku Pelješcu, koja je dosta povezana s poviješću Stonske biskupije. Autor nadalje donosi pregled tijeka gradnje te ističe da je gradnju samostana znatnim novčanim iznosom potpomogao viganjski brodovlasnik Marko Krstitelj. U drugom dijelu rada donosi se niz novih viđenja umjetnina koje se

nalaze u crkvi, s naglaskom na ciklus slika s kraja 17. i početka 18. stoljeća. Samostan je zatvoren koncem 18. stoljeća, velikim dijelom zbog nedostatka redovnika. No, usprkos tako kratkoj prisutnosti dominikanaca na tom prostoru, autor naglašava značajan utjecaj kojeg je viganjski samostan imao, osobito na hrvatsko likovno stvaralaštvo s kraja 17. stoljeća.

Zarko Muljačić u radu „Tomo Baseljić u Göttingenu“ daje novi prilog svom dugogodišnjem istraživanju života i djela Dubrovčanina Tome Baseljića - Bassegli (1756.-1806.), znamenitog, ali i pomalo zaboravljenog hrvatskog prosvjetitelja. Autor ističe da je sve donedavno taj Dubrovčanin u hrvatskoj kulturnoj javnosti bio gotovo nepoznat, možda i stoga što za života nije objavio niti jedan od svojih brojnih radova pisanih na francuskom jeziku. Težište ovog priloga je Basseglijev studij prava i prirodnih znanosti (u trajanju od oko dvadesetak mjeseci) na tada najmodernijem sveučilištu u Göttingenu. Prikazane su veze koje je Bassegli ostvario s drugim uglednim prosvjetiteljima s toga sveučilišta, a zanimljiv je i opis njegovih dojмова o gradu i sveučilištu. Autor završava prilog kraćim prikazom ostalih Hrvata koji su tijekom 18. stoljeća studirali na tom uglednom njemačkom sveučilištu.

U tekstu „Plemstvo biskupskog Stona“ Stjepan Čosić, u okviru procesa dubrovačke društvene stratifikacije, definira pojavu i ulogu stonskog plemstva. U uvodu donosi i sažeti prikaz osnovne staleške odlike dubrovačkog plemstva i građanstva. Ističe da dubrovački Senat stonskim plemićima naslov dodjeljuje od polovice 18. stoljeća, i to uglavnom onim građanima i konzulima koji su svojom djelatnošću u inozemstvu, s plemićkom titulom, mogli učinkovitije pridonositi političkim ciljevima Dubrovnika. Riječ je i o jedinjoj plemićkoj tituli koja se, uz izvorno dubrovačko plemstvo, dodjeljivala dubrovačkim građanima, s naglaskom da titula stonskog plemstva nije imala prvenstveno počasnu narav. Autor također ističe da se radi o instituciji s posve specifičnom ulogom kojoj se tek uvjetno mogu pripisati neka nominalna plemićka obilježja - plemićka titula i diploma. Autor iznosi da je, na temelju dostupnih izvora, dubrovački Senat u vremenu od 1758. do 1808. stonsko plemstvo dodijelio dvadesetčetvorici građana Dubrovačke Republike. Slijede genealogije i životopisi tih plemića. Analizirajući karakter i obilježja stonskog plemstva, autor napominje da u samom gradu ono nije imalo nikavu važnost, te je pojedincima moglo koristiti samo izvan dubrovačkog društvenog okvira. To plemstvo se, kako autor ističe, nije dodjeljivalo strancima, već isključivo zaslužnim Dubrovčanima izvan Republike, te je izvan Republike moglo dobro poslužiti pri usponu na društvenoj ljestvici. Na koncu se razmatra i nepriznavanje ovog plemićkog naslova unutar Habsburške Monarhije, jer su Heraldličko povjerenstvo i Vlada Monarhije zaključili da stonsko plemstvo nije udovoljavalo kriterijima za priznavanje.

Slavica Stojan u tekstu „Pasijska tematika u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća u Dubrovniku“ analizira literarno stvaralaštvo potaknuto vjerskim žuvstvima i dubokom pobožnošću. Ističe se da su pasionsku temu (Isusovo trpljenje) u hrvatsku književnost unijeli već anonimni pisci 14. i 15. stoljeća. Razvijali su je pisci 16. stoljeća nastavljajući srednjovjekovni misticismizam i askezu ranijeg razdoblja. Pisци 18. stoljeća slijedili su književnu tradiciju, pjesničke obrasce, pa i jezičnu frazu, obogaćujući književne oblike i vlastitom pjesničkom individualnošću. Kao posebne primjere autorica ističe Anicu i Pera Boškovića, sestru i brata Rudera Boškovića. U doprinosu franjevac hrvatskoj književnosti 18. stoljeća ističu se ime na trojice subraće iz samostana dubrovačke Male braće koji su se okušali u pisanom obliku puta od križa, bilo kao prevoditelji ili samostalni autori, unoseći unutra književno estetska obilježja. U radu autorica prikazuje i nastanak i razvoj pobožnosti križnog puta, ističući osobitu ulogu franjevac pri njegovoj popularizaciji.

Tatjana Buklijaš i Nenad Vekarić u radu „Mortalitet u Cavtatu (1825.-1918.)“ ukazuju na tendenciju pada stope mortaliteta u odnosu na prethodna stoljeća, što se objašnjava izravnom posljedicom procesa demografske tranzicije započetog na dubrovačkom prostoru već krajem 18. stoljeća. Glavninu analiziranog razdoblja obilježila je stopa mortaliteta u iznosu od oko 23%. U posljednjem desetljeću 19. stoljeća ona je pala ispod 22%, a u prvom desetljeću 20. stoljeća spustila se čak ispod 18%. Pad mortaliteta kod novorođenčadi, zajedno s produženjem ljudskog vijeka, uzrokovao je za nekoliko promila manju stopu mortaliteta u usporedbi s ostalim dijelovima Dalmacije. Najveće zabilježene stope smrtnosti autori navode uz

godine 1862./63. (zbog difterije) i kraj 1918. kada je Konavle pogodila epidemija španjolske hunjavice. Dobna struktura umrlih pokazuje veći mortalitet dojenčadi i male djece u unutrašnjosti Konavala nego u Cavtatu, a Cavtačani su doživljavali i veću starost od ostalih Konavljana. Kritični mjeseci umiranja, kako pokazuju autori, bili su u prijelaznim godišnjim dobima, u ranu jesen (listopad), rano proljeće (ožujak), te za vrijeme najžešće zime (prosinac i siječanj). Najmanja smrtnost bilježi se u kasno proljeće i prvi dio ljeta (od svibnja do srpnja). U Cavtatu su, zbog gradskog načina života i pomorske orijentacije žiteljstva, odstupanja od tih kretanja bila veća nego u Konavlima. Analizu uzroka smrti autori su izvršili na uzorku od 1704 slučaja, prema klasifikaciji iz 1906. godine. Prema toj klasifikaciji, četvrtina stanovništva umirala je od "bolesti i nepravilnosti u razvitku", a zatim su slijedile zarazne bolesti (17,02%), među kojima je primat imala tuberkuloza (8,45%), dok su među epidemijama prednjačile dizenterija (1855.) i španjolska influenza (1918.). Zabilježeno je također da se krajem 19. i početkom 20. stoljeća povećava broj umrlih od malignih bolesti, a početkom 20. stoljeća i suicid pokazuje tendenciju porasta (0,47%), dok višestruko opada broj umorstava (0,18%). Uspoređujući udio infekcijskih uzroka smrti u Cavtatu s istarskim selom Brseč, autori zaključuju da su medicinski standardi u Dubrovniku bili na višoj razini, budući da je smrtnost bila veća u Brseču. Bolji standardi u Dubrovniku uzrokovali su i raniji početak procesa demografske tranzicije na dubrovačkom prostoru u odnosu na ostale krajeve Dalmacije i sjeverne Hrvatske, zaključuju autori čiji je rad obogaćen i brojnim, vrlo preciznim tablicama koje potkrepljuju njihovu analizu.

Tanja Perić - Polonijo u prvom dijelu rada „O rukopisnoj zbirci narodnih pjesama iz Konavala Olinka Delorka“ daje iscrpan opis rukopisne zbirke narodnih pjesama iz Konavala, Olinka Delorka, nastale 1961. godine. Prikazana je građa zbirke u kontekstu ostalih Delorkovih zbirki nastalih na dubrovačkom prostoru i upozoreno je na konkretne Delorkove prikaze kazivača i njihovih kazivanja, te opise mjesta u Konavlima. U drugom se dijelu donosi u cijelosti priredena zbirka sa 159 pjesama iz Konavala.

Na kraju ovog broja *Analisa* nalaze se prikazi recentnih historioografskih izdanja, s težištem na onima koja govore o Dubrovniku.

Konačno, treba napomenuti da se od 1997. godine dubrovački *Analisi*, s odabranim prilogima, jednom godišnje publiciraju i na engleskom jeziku, predstavljajući tako hvale vrijedan potez upoznavanja šire europske i svjetske javnosti s dosezima domaće historiografije, pružajući time primjer ostalim znanstvenim časopisima.

Zrinka Pešorda

Croatia Christiana Periodica. Časopis Instituta za crkvertu povijest Katoličkog bogoslovnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, god. 21, Zagreb 1998., br. 41, 236 str.; br. 42, 272 str.

UDK 94(497.5)(05)
282(091)(05)

U broju 41 časopisa *Croatia Christiana Periodica* objelodanjena su četiri izvorna znanstvena članka, jedan izvorni članak, te dvanaest prikaza.

L. Marjetić u radu "Poruka i datacija tzv. Ljetopisa papa Dukljanina" (1-30) iznosi mišljenje kako je *Ljetopis* pisan za cara Emanuela I. Komnena (1143.-1180.), datirajući ga konkretnije između 1171., kada je došlo do otvorenog sukoba između Bizanta i Venecije, te 1177., kada se papa Aleksandar III. otvoreno priklonio Mlecima. Autor smatra da je najvažnije poglavlje *Ljetopisa* deveto u kojem se opisuje i organizacija Svetopelekove "države", čiji se teritorij podudarao sa onim koji je za Emanuela I., nakon 1165., bio u bizantskoj vlasti, ali povećano za kvamerske otoke i Zadar tj. za područja koja su bila pod mletačkom upravom. U toj tobožnjoj Svetopelekovoj državi postojale su i dvije metropolije, jedna sa sjedištem u Saloni